

Māra Kiope, Solveiga Krūmiņa-Koņkova
Latvijas Universitāte

JAUNA SOCIĀLĀ REALITĀTE – KOPIENA “UKRAINA LATVIJĀ”

A NEW SOCIAL REALITY – THE COMMUNITY OF “UKRAINE IN LATVIA”

Māra Kiope, Dr. phil., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece, Laterāna Pontifikālās universitātes filiāles Rīgas Augstākā reliģijas zinātņu institūta profesore. Pētnieciskās intereses: hermeneitika, reliģijas filozofija un latviešu un brazīliešu filozofa Staņislava Ladušāna daudzpusīgā gnozeoloģija. Strādājusi par vadošo pētnieci zinātniskajos projektos kultūras identitātes, reliģiskās un pastorālās antropoloģijas un reliģijas pētniecības jomā.

E-pasts: mara.kiope@lu.lv

Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Dr. phil., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle. Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Filozofijas un socioloģijas institūta periodiskā izdevuma “Reliģiski-filozofiski raksti” atbildīgā redaktore un starptautiskā zinātniskā izdevuma *The Yearbook of Balkan and Baltic Studies* redakcijas locekle. Pētnieciskās intereses: reliģijas filozofija, reliģiski filozofisko ideju vēsture un mūsdienu reliģiozitāte, Baznīcas un valsts attiecību vēsture padomju periodā. Pašlaik vada LZP projektu “Konspiratīvās ģenealoģija 20. gadsimta Latvijā” un līdzdarbojas citos LZP projektos. Eiropas Komisijas eksperte, Latvijas Zinātnes padomes un Serbijas Zinātnes fonda eksperte.

E-pasts: konkova@latnet.lv

Kopsavilkums

Rakstā apskatīts risinājums migrācijas pētniecības izaicinājumam, kas radās 2022. gadā, kad pēc Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā ļoti strauji un apjomīgi pieauga kara bēgļu straume no Ukrainas uz Latviju. Uzdevums bija izstrādāt konceptuālu aprīkojumu, kas ļautu saprast un aprakstīt jaunpienācēju kopienu un iezīmēt tās integrācijas stratēģijas Latvijā. Filozofiskās fenomenoloģijas un topoloģiskās hermeneitikas izmantošana pētījumā ļāva izveidot sociālo zinātņu veikumu papildinošu, plašāku jaunpienācēju kultūras un dzīves pasaules tvēruma kontekstu šīs kopienas izziņā. Ģeogrāfiskā tuvuma, līdzīga vēsturiskā likteņa un ģeopolitisko apdraudējumu dēļ Latvijas sabiedrība ar lielu atvērtību uzņēma Ukrainas kara bēgļus, un bija jākonstatē, ka starp jaunpienācējiem un uzņēmošajiem veidojas kopība, kurā valda solidaritāte un pat brālība, veidojoties jaunai sociālajai realitātei, ko var apzīmēt kā kopienu “Ukraina Latvijā”. Šajā koncepcijā ir atspoguļota tās izstrādes metodoloģija: vietas kā

cilvēka ģeogrāfijas un filozofijas pieeju sintezējoša jēdziena izmantošana, kas migrāciju skata kā cilvēka pārcelšanos no vienas vietas uz citu ar savu vietu, t. i., vērtībām, attieksmēm un tradīcijām. Jaunpieņācēju un uzņemošo savstarpējo nepieciešamību ātri iepazīties un pastāvēt līdzās izskaidro kognitīvo rituālu funkcionēšana, kuras galvenais dinamiskais elements ir savas pasaules iemiestošanās uzbūvēšana. Izstrādātā pieeja rakstā ir lietota arī reliģisko kopienu kā vēl neapzināta migrācijas resursa pētniecībā, ilustrācijai izmantojot latīņu un grieķu katoļu rita kopienas un pastorālās aprūpes problemātiku Pareizticīgās baznīcas kopienās, ko ietekmē šīs baznīcas darbības politiskais raksturs Ukrainā.

Raksturvārdi: migrācija, vieta, reliģiskā kopiena, Pareizticīgā baznīca Ukrainā, pastorālā aprūpe.

Summary

The article discusses solutions to the migration research challenge that appeared in 2022, when the flow of war refugees from Ukraine to Latvia increased very rapidly and in large numbers following Russia's full-scale invasion of Ukraine. The challenge was to develop a conceptual framework to understand and describe the newcomer community and outline strategies for its integration in Latvia. The use of philosophical phenomenology and topological hermeneutics in the research made it possible to develop knowledge about the newcomer community, which is necessary to quickly get to know the values, attitudes, traditions, and regional characteristics of the newcomers.

Due to its geographical proximity, a similar historical fate and geopolitical threats, Latvian society welcomed the Ukrainian war refugees with great openness and it was evident that a community of solidarity and even fraternity was emerging between the newcomers and their hosts, forming a new social reality that can be described as the community of "Ukraine in Latvia". This concept reflects the methodology of its development: the use of the concept of place as a synthesis of human geography and philosophical approaches, which sees migration as the movement of a person from one place to another with its own locus, i.e., values, attitudes, and traditions. The mutual need of newcomers and hosts to get to know each other quickly and to coexist is explained by the functioning of cognitive rituals, the key dynamic element of which is construction of the embodiment of one's own world. The approach developed in the article is also applied to the study of religious communities as an – as yet – unconscious resource of migration, using as illustrations the communities of the Latin and Greek Catholic Rite, and the problem of pastoral care in the communities of the Orthodox Church which is influenced by the political nature of the Church's activity in Ukraine.

Keywords: migration, place, religious community, Orthodox Church in Ukraine, pastoral care.

Ievads

Rakstā ir sniegts ieskats migrācijas starpdisciplinārā pētnieciskajā risinājumā, kas atspoguļo starptautiskajā akadēmiskajā vidē jauno un aktuālo migrācijas un filozofijas sintēzes tendenci.¹ Atbildot migrācijas pētnieciskajam izaicinājumam, kas radās pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gada 24. februārī, kad Latvijā strauji sāka ieplūst liels daudzums kara bēgļu no Ukrainas, bija nepieciešams ātri izveidot sapratni par notiekošo procesu

un atklāt filozofijas iespējas papildināt ekonomikas, demogrāfijas, socioloģijas un cilvēka ģeogrāfijas veikumu migrācijas pētījumos. Mūsdienu filozofija, koncentrējoties uz cilvēka pieredzes, dzīves pasaules un intersubjektivitātes jautājumiem, piedāvā iespēju skatīt migrāciju plašākā kontekstā, ņemot vērā un iesaistot tās pētniecības aprītē tik nozīmīgo dažādu kultūru un pieredžu cilvēku savstarpējās izziņas un sapratnes problemātiku, kas ir būtiska jaunpieņācēju kopienas integrācijā uzņemošo sabiedrībā.

Raksta mērķis ir parādīt Ukrainas kara bēgļu un Latvijas sabiedrības kā simbiotiskas kopienas "Ukraina Latvijā" veidošanos pašos sākumos, ņemot vērā, kā šie jaunpieņācēji atšķirās

¹ Sk. Frederiks, Nagy 2016; Zanfrini 2020; Dahlin et al. 2021.

no Latvijā dzīvojošo ukraiņu kopienas² ar izteiktu savas dzīves *vietas* vērtību, attieksmju, reģionālo īpatnību un tradīciju pārnesumu uz mītnes zemi. Jaunpienācēju dzīves pasaules tvērumam noder filozofiskā fenomenoloģija, kas ar pieredzes koncepta starpniecību ļauj aprakstīt cilvēka pieredzi dažādās dzīves situācijās, jo pieredze “iezīmē mūsu vienreizējo, neaizvietojuamo un unikālo skatu punktu uz mūsu pasauli; izceļ mūsu trauslumu, nestabilitāti, neaizsargātību un galīgumu; liek izpētīt visas parādības tā, kā tās sevi atklāj patiesībā”³. Tai skaitā pietuvoties cilvēka eksistenciālās motivācijas dziļēm, piemēram, satricinājumam daudzu Latvijas cilvēku iekšējā pieredzē pēc kara sākuma Ukrainā, kas mūsu sabiedrībā aktualizēja kolektīvo vēsturisko posttraumatisko situāciju, ko bija izraisījis Otrais pasaules karš, deportācijas un padomju okupācijas režīms. Karš, apdraudējums un kara bēgļu klātbūtne uzjundīja “izpratni par cilvēka eksistences traģisko dimensiju, un tā tiek uzskatīta par paplašinātu realitātes apziņu, par iekšējās brīvības, plašuma vai tīras apziņas izjūtu, kad cilvēks ir ticis pārsteigts, pamodināts un iedarbināts, un no tā sākas ricība”⁴.

Kopienas “Ukraina Latvijā” veidošanās

Pētījumā bija nepieciešams izstrādāt starpdisciplināru metodoloģiju, kas sintezētu filozofijas un cilvēka ģeogrāfijas pieejas migrācijas pētniecībā. Ģeogrāfija vienmēr ir bijusi saistīta ar filozofiju, kaut arī “vēl salīdzinoši nesēn

[akadēmiskajā pētniecībā] par to nerunāja”⁵. Savukārt filozofijas iesaistei migrācijas procesu pētniecībā mūsdienās ir trīs virzieni. Pirmkārt, filozofi cenšas izstrādāt pilnīgi jaunu un universālu filozofisko domāšanu, lai pētītu migrācijas un vietējās kopienas mijiedarbību uz valsti centrētas kārtības kontekstā, jo migrācija ir saistīta ar valstiskumam pretējiem fenomeniem, piemēram, ar “deteritorializāciju, kustības plūstamību un identitātes hibridizāciju”⁶. Otrkārt, filozofiskā arheoloģija analizē uzskatu ģenēzi un dinamiku par migrāciju: tās izpratne Eiropā ir balstījusies “viesstrādnieka koncepcijā” un ekonomiskajos faktoros, taču tādejādi ir pretrunā ar tiesību un solidaritātes filozofiju.⁷ Migrācijas diskursa analīze parāda, piemēram, kā vēsture un vēsturiskā atmiņa tiek izmantotas, sadalot iedzīvotājus “vietējos” un “nevietējos”, kuriem nav vēsturisko sakņu kādā zemē.⁸ Treškārt, filozofija sniedz dažādu ar migrāciju saistīto jēdzienu vēsturisko skaidrojumu analīzi un piešķir jaunas nozīmes tādiem jēdzieniem kā viesmīlība, identitāte (pavērsiens no nacionālā uz reģionālo un kultūras identitāti) un valoda. Šajā pētījumā tika izmantota filozofijas un cilvēka ģeogrāfijas sintēzi veidojošā Tasmānijas universitātes (Austrālija) filozofijas profesora Džefa Melpesa (*Jeff Malpas*) topoloģiskā hermeneitika, ko autors ir balstījis uz cilvēka ģeogrāfijas vienu no galvenajiem – *vietas* – jēdzieniem, sniedzot arī vietās jēdziena interpretāciju filozofijā.⁹ Dž. Melpess migrāciju analizē nevis kā cilvēku pārvietošanos no vienas vietas uz citu, kā pieņemts saskaņā ar klasisko migrācijas definīciju, bet gan kā jaunpienācēju *vietas* (*place*) ieīstenošanos citā sabiedrībā,¹⁰ sākot ar

² Ukraiņu minoritāte Latvijā izveidojās un pieauga pēc Otrā pasaules kara, kad padomju vara okupētajās teritorijās mākslīgi organizēja arvien pieaugošu iedzīvotāju plūsmu no vecākām padomju teritorijām. 90. gadu sākumā pēc Latvijas neatkarīgas valsts atjaunošanas ukraiņu skaits strauji samazinājās gan emigrācijas, gan dabiskā pieauguma krituma dēļ (sal. 1989. gadā – 91,1 tūkst.; 2000. – 63,6; 2016. – 44,6). Pēc aptuvenām aplēsēm, 2022. gadā Latvijā ieradās apmēram 38 000 bēgļu. Laika gaitā starp abām ukraiņu daļām izveidojās sadarbība.

³ Zigon 2021.

⁴ Anderson 1996.

⁵ Elden 2009, 144, 149. Viena no jaunākajām mūsdienu filozofijas tendenču analīzēm par cilvēka ģeogrāfiju ir sniegta kolektīvā monogrāfijā *Contesting Geography* (Philips 2005, 29–30).

⁶ Cesare 2020, 9.

⁷ Zanfrini 2018.

⁸ Bertossi et al. 2020; Dessewffy, Nagi 2021.

⁹ Filozofija, galvenokārt ontoloģija un epistemo-loģija, ir nodarbojusies ar laika un telpas (*space*) jēdzienu.

¹⁰ Malpas 2012.

vērtībām, attieksmēm un paražām, beidzot ar kulinārijas īpatnībām, ko attiecīgā kopiena bija īstenojusi savā *vietā*. Citādi sakot, *vieta* ir tā cilvēciskā pasaule jeb cilvēka “esamība-kādā-vietā”,¹¹ kurā jaunpienācēji bija dzīvojuši līdz šim un kuras intensīva un apjomīga ieiešenošanās sākās mūsu sabiedrībā līdz ar Ukrainas kara bēgļu plūsmu. Tātad var teikt, ka notika pašas *vietas* - Ukrainas - ieiešenošanās ar tai raksturīgajām cilvēku dzīves formām, reģionālajām atšķirībām, attieksmēm un vērtībām Latvijas sabiedrībā. Tā pētījumā tika izstrādāts koncepts par jaunu sociālo realitāti, ko var nosaukt par kopieni “Ukraina Latvijā” - savstarpēji mijiedarbīgu un kopīgā vērtību izpratnē balstītas Ukrainas kara bēgļu un uzņemošās sabiedrības simbiotisku kopieni *vietā* - Latvijā.

Strauji pieaugošās kara bēgļu - jaunpienācēju kopienas un tās mijiedarbības ar Latvijas sabiedrību ģenēzi 2022. gadā apraksta jeb fenomenoloģiskās deskripcijas izveidei, papildinot sociālā procesa analīzi ar kultūras un cilvēka pieredzes apvārsni, tika izmantota rituāla fenomenoloģija, koncentrējoties uz *kognitīvajiem jeb izziņas rituāliem*, kas veidojas tad, kad dažādām kopienām ir nepieciešams ātri un dinamiski savstarpēji iepazīties un pastāvēt līdzās vienotā sociālā realitātē.¹² Ar inovatīvo reliģijas filozofijas koncepciju par rituālu kā “iemiesotas pasaules uzbūvēšanu”¹³ var izskaidrot kognitīvo rituālu funkcionēšanas mehānismu. Iemiesotības jēdziens atspoguļo reliģiskās antropoloģijas izpratni par cilvēku kā iemiesotu garu, kas spēj tvirt cita cilvēka iekšējo garīgo un kultūras pasauli, kas ir nepieciešama uzņemošās un jaunpienācēju kopienas mijiedarbībai. Migrācijas kopiena savu iemiesoto pasauli var uzbūvēt nevis izolēti, bet tikai sadarbībā ar uzņemošo kopieni, veidojot sociālu simbiozi. Tādējādi kopienas “Ukraina Latvijā” veidošanās struktūru var aprakstīt šādi: *vietas* koncepts saista filozofiju ar cilvēka ģeogrāfiju migrācijas pētniecībā, atklājot kognitīvajos rituālos notiekošo jaunpienācēju *vietas* jeb dzīves pasaules iemiesošanās uzņemošajā sabiedrībā.

Starpdisciplinārajā pētījumā integrētās sociālo zinātņu konceptuālās izstrādes, kā, piemēram, Rendāla Kolinsa (*Randall Collins*) mikrogrupu socioloģijas “mijiedarbības rituālo ķēžu” izpratni,¹⁴ var aplūkot mazās grupas kā īpašu kognitīvo rituālu īstenošanās *vietu* kopienas “Ukraina Latvijā” ģenēzē. Pētījumā izmantotas arī sociālo zinātņu metodes: intervēšana un lauka pētījums ar novērošanas metodi - pasākumu un akciju aprakstā, kā arī sociālo tīklu monitorings un sabiedriskās saziņas līdzekļu kontentanalīze, apzinot 2022. gadā acu priekšā strauji norisinājušos kopienas “Ukraina Latvijā” veidošanos.

***Vietas* jeb dzīves pasaules iemiesošanās kā integrācijas process**

Vietas - Ukrainas - ar tās cilvēku vērtībām iemiesošanās Latvijas sabiedrībā jeb kognitīvais, savstarpējas sapratnes veidošanas rituāls, kas atkārtoti un pastāvīgi aktualizē jaunpienācēju kopienas dzīves pasauli un uzņemošās kopienas savstarpējības veidošanos, kopš paša kara sākuma ir vizuālā komunikācija zili dzeltenajās Ukrainas nacionālajās krāsās.¹⁵ Kā vienu no pirmajiem kognitīvo rituālu piemēriem, kurā jaunpienācēji īstenoja savas *vietas* - Ukrainas - iemiesošanās *vietā* - Latvijā -, var

¹⁴ Collins 2005.

¹⁵ Grivalde 2024, 40–41. Autore raksta: “Lauka pētījumos konstatētās Ukrainas atbalsta zīmes publiskajā pilsētas telpā tipoloģiski var iedalīt septiņās galvenajās grupās: (1) karogi (pie ēku fasādēm, logos, pie balkoniem); (2) izgaismojums (ēkas, pieminekļi, tilti); (3) skatlogi (speciāli veidots noformējums veikaliem, kafejnīcām utt., nereti novietojot līdzās preces zilā un dzeltenā krāsā); (4) vizuāli jaundarbi (grafiti, zīmējumi, simboliski krāsojumi, uzlīmes, plakāti, transparenti); (5) apģērbs (zilās un dzeltenās krāsas salikums, apdrukas, apgleznojumi); (6) aksesuāri (lentītes, piespraudes, kaklarotas, aproces, auskari, arī auto, velosipēdu, bērnu ratiņu, suņu rotas); (7) ziedi (zilās un dzeltenās krāsas salikums, saulespuķes). Taču atbalsta zīmju daudzveidība sniedzas pāri šiem galvenajiem tiptiem. Piemēram, lauka pētījumos dokumentētas zilas un dzeltenas lentītes, kas iesietas kokos, savukārt aptaujas atbildēs minēts manikīrs Ukrainas karoga krāsās.”

¹¹ Malpas 2018, 12.

¹² Boyer, Liénard 2020.

¹³ Williams 2023, 1–20.

minēt Višivankas jeb izšūto tradicionālo kreklu dienu 2022. gada 19. maijā Rīgā, Nacionālās operas laukumā. Atgādinot par kara laiku, kāda no ukraiņu tautastērpā ģērbtajām sievietēm bija uzvilkusi arī bruņuvesti un galvā uzlikusi bruņucepuri, savukārt, atklājot *vietu* - Latviju -, Višivankas dienā piedalījās latviešu folkloras kopu dalībnieki tautastērpos ar latviešu tautasdziesmām un dejām.¹⁶ Cits kognitīvais jeb savstarpējās izziņas un vērtību izteiksmes rituāls saistījās ar Ukrainas kultūrā nozīmīgā saulespuķes simbola iemiesošanu. Globāli "apziņa par asociāciju starp saulespuķēm un Ukrainu ir augusi kopš 24. februāra, pirmās iebrukuma dienas, kad sociālajā tīklā *Twitter* bija publicēts video, kurā redzama ukrainiete Heničeskā, kura dod saulespuķu sēklas krievu karavīram ar ieteikumu tās ielikt kabatā, lai ziedi augtu tur, kur tas būs kritis. Video savāca 8,6 miljonus skatījumu kopš tā augšupielādes."¹⁷ Jau 24. martā Latvijā tika uzsākta saulespuķu stādu audzēšanas akcija; maijā tos pārstādīja zemē: "Arī saulespuķu dobes un lauki ir veids, kā mēs varam simboliski pateikt ukraiņu bēgļiem, ka mums rūp notiekošais un esam gatavi palīdzēt."¹⁸ Akcija plaši aptvēra Latviju: cilvēki stādīja saulespuķes pašvaldību teritorijās, atsevišķos dārzos un pie daudzdzīvokļu mājām. Daudzās vietējās pašvaldībās cilvēki organizēja paši savu Saulespuķu taku, atsaucoties uz Baltijas ceļa pieredzi: "1989. gadā Baltijas ceļš vijās šeit ļoti tuvu, kad Latvija, Lietuva un Igaunija burtiski sādēvas rokās, demonstrējot vienotību cīņā par neatkarību. Šodien visa pasaule sadodas rokās ar ukraiņu tautu. Arī mēs esam daļa no tā, sniedzot atbalstu Ukrainai, un negrasāmies apstāties."¹⁹ Latvijas vēsturiskajā atmiņā svarīgo notikumu ar skaļāko atbalsi pasaulē - Baltijas ceļu 1989. gadā, kurš pārliecināja par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas nodomu nopietnību, - vēl jo vairāk aktualizēja "Saulespuķu ceļa" zibakcija, kura notika Rīgā 24. augustā, Ukrainas neatkarības dienā, kad cilvēki veidoja ceļu no kara bēgļu atbalsta centra līdz Ukrainas vēstniecībai, un

kurā dalībnieki no rokas rokā nodeva Ukrainas nacionālo ziedu pušķi. Kognitīvā rituāla fenomenoloģiskās deskripcijas analītika ļauj secināt, ka kopiena "Ukraina Latvijā" veidojas uz cilvēku kopējo intencionalitāšu lauka pamata, ko nosaka personu griba izzināt, iepazīt citam citu un sasniegt kopīgu mērķi - uzvaras mieru Ukrainā.

Kopienas veidošanā nozīmīga ir mijiedarbība mikrogrupās, kur kognitīvie jeb savstarpējās izziņas rituāli veicināja latviešu un ukraiņu iepazīšanos un sadarbību vienotā socialitātē. Tā 2022. gada Jāņi daudzviet Latvijā tika gatavoti, lai iepriecinātu Ukrainas kara bēgļus, un, piemēram, Saulkrastu novadā savās svinēšanas tradīcijās Ukrainas kara bēgļus iekļāva Kalniņu ģimene: šajā ģimenē dzīvoja un strādāja četras ukraiņu sievietes, palīdzot ar darbiem fermā, bet pats saimnieks regulāri veda automašīnas uz Ukrainu. Ģimenes svētkos piedalījās arī ukraiņu brīvprātīgie no atbalsta biedrības Rīgā. Apkopojot ukraiņu viedokļus par svētkiem, dominēja novērtējums, cik brīnišķīgi ir svētki dabā, atzinīgi novērtēta arī informācijas apmaiņa par to, kā Ukrainā tiek svinēti tie paši svētki - Ivana Kupalas diena.²⁰ Organizējot dažāda veida atbalstu Ukrainai, veidojās jaunas mikrogrupas, kas kognitīvajā rituālā "saķēdēja" jaunpienācējus un uzņemošos visā Latvijā, iesaistoties daudziem jo daudziem: pašvaldībām, skolām, entuziastu grupām, māksliniekiem, rokdarbniekiem un brīvprātīgajiem. Daudzas šādas mikrogrupas izveidojās spontāni, cilvēkiem atsaucoties uz sludinājumiem, kas aicināja piedalīties maskēšanās tīklu aušanā, kopīgā vilnas zeķu adīšanā Ukrainas karavīriem vai tranšejas sveču izgatavošanā. Vidusskolas audzēkņi, kas piedalījās maskēšanās tīklu gatavošanā ukraiņu karavīriem frontē, teica, ka šī "tīkla darināšanu var salīdzināt ar sapņu ķērāja izgatavošanu, tikai šis sapnis ir - lai pasaulē būtu miers."²¹ Daudzviet Latvijā lauku kopienu sievietes rīkoja mājturības kursus, kuros uzaicināja piedalīties Ukrainas sievietes: te latviešu saimnieces no ukrainietēm mācījās gatavot pelmeņus ukraiņu gaumē un viņām savukārt mācīja pagatavot tradicionālo

¹⁶ Bauskas Dzīve 2022.

¹⁷ Waxman 2022.

¹⁸ Ēvalde 2022.

¹⁹ Ķekavas Novads 2022.

²⁰ Sidoroviča 2022.

²¹ Ēvalde 2022.

latviešu biežpienu. Tādējādi šī sadarbība mikrogrupas dalībniekiem – jaunpianācējiem un uzņemošajiem – kļuva nevis tikai par kopīgu tradīciju, bet arī par savstarpēju dzīves pasaules izzināšanas atkārtotu ieieienošanu jeb kognitīvo rituālu. Pētījumā uzmanība tika pievērsta reliģisko kopienu resursa izpētei jaunpianācēju integrācijā.

Reliģisko kopienu resurss migrācijā

Pētījumā, kas joprojām turpinās, uzmanība ir pievērsta reliģisko kopienu kā migrācijas resursa apzināšanai, jo tām ir liela nozīme imigrantu eksistenciālās labklājības, integrācijas un sociālās kohēzijas palielināšanā.²² Vietas jēdziens reliģijas un migrācijas pētījumos pieprasa apzināt jaunpianācēju izcelsmes vietās reliģisko ainavu. Tā 2024. gada maijā kā aktīvie pagaidu aizsardzības saņēmēji Latvijā bija reģistrēti aptuveni 55 175 bēgļi no Ukrainas.²³ Pēc Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes datiem, Latvijā 2023. gadā bijuši 23 537 Ukrainas bēgļi, 2024. gadā – 25 650.²⁴ Lielākā daļa bēgļu Latvijā ierodas no Krievijas okupētajām teritorijām, kā arī daļa no piefrontes, t. i., Ukrainas austrumu, dienvidu un centrālajiem rajoniem, kas pakļauti intensīvai Krievijas aviācijas un artilērijas apšaudei. Šīs teritorijas iedzīvotāji lielākoties ir pareizticīgie. Saskaņā ar Ukrainā 2023. gada novembrī Razumkova centra veikto aptauju²⁵ lielākā daļa aptaujāto sevi identificēja ar pareizticību (60,8%); savukārt par Austrumu jeb grieķu rita katoļismu ticīgajiem sevi uzskatīja 11%, Romas katoļiem – 1,2%, bet par protestantiem 1,4% aptaujāto.²⁶ No visiem pareizticīgajiem lielākā daļa identificējuši sevi kā piederīgus Ukrainas centrālajiem un dienvidu rajoniem. Salīdzinājumam – grieķu katoļi par savu piederības vietu lielākoties uzrādījuši rietumu rajonus un tikai neliels skaits – austrumu un centrālos rajonus. Līdzīga situācija ir ar Romas katoļiem.²⁷

Aptauja uzrāda būtiskas izmaiņas pareizticīgo pašidentifikācijā. Šo izmaiņu cēloņi bija gan pareizticības organizatoriskās struktūras maiņa Ukrainā, gan Krievijas kara ietekme uz sabiedrības apziņu un arī attieksmi pret savu reliģisko piederību. Līdz 2018. gadam Ukrainā legālas un aktīvas bija trīs lielas pareizticīgo konfesijas: Ukrainas Autokefālā pareizticīgā Baznīca (UAPB) jeb Ukrainas Pareizticīgā baznīca,²⁸ Ukrainas Pareizticīgā baznīca Maskavas patriarhāta jurisdikcijā (UPB-MP)²⁹ un Kijivas patriarhāta Ukrainas Pareizticīgā baznīca (UPB-KP).³⁰ Laikā no 2010. līdz 2018. gadam UPB-MP ticīgo skaits nepārtraukti samazinājās (no 24% 2010. gadā līdz 12% 2018. gadā, savukārt UPB-KP ticīgo skaits, gluži pretēji, pieauga (no 15% 2010. gadā līdz 29% 2018. gadā).

2018. gada decembrī UPB-KP un UAPB apvienojās Ukrainas Pareizticīgajā baznīcā (UPB). 2019. gada janvārī UPB no Ekumeniskā patriarhāta saņēma tomosu, kas apliecināja tās autokefālību. Tomēr 2020. gadā UPB ticīgo skaits bija mazāks (20%) nekā UPB-KP 2018. gadā, kas atspoguļoja daudzu ticīgo dezorientāciju viņu baznīciskajā identifikācijā, īpaši pēc tam, kad patriarhs Filarets atsauca savu parakstu no lēmuma par UPB izveidošanu un paziņoja par UPB-KP atjaunošanu. Šo baznīcas nesaskaņu rezultātā no 23% 2018. gadā līdz 27% 2020. gadā pieauga to Ukrainas pilsoņu skaits, kuri sevi dēvēja par “tikai pareizticīgajiem” (t. i., pareizticīgajiem, kas nepieder ne pie vienas pareizticīgo baznīcas). Vēl 1% nezināja, kurai pareizticīgo baznīcai viņi piederējuši. Kaut arī vienošanās starp UPB un UPB-KP nav panākta, pēdējos gados publikācijās par Ukrainas reliģisko ainavu tiek pieminētas divas pareizticīgo baznīcas – UPB un UPB-MP. Arī 2023. gada aptaujā piederību pie UPB apliecināja 42,2% visu aptaujāto Ukrainas pilsoņu, savukārt piederību pie UPB-MP – 5,6% aptaujāto.³¹ Visvairāk UPB piekritēju ir Ukrainas centrālajos (51,8%) un dienvidu rajonos

²² Dahlin et al. 2021.

²³ UNHCR 2024.

²⁴ Oficiālās statistikas portāls 2024.

²⁵ Razumkov Centre 2023.

²⁶ Turpat.

²⁷ Detalizētāk sk.: Razumkov Centre 2023.

²⁸ Ukrainas'ka avtokefalna pravoslavna tserkva.

²⁹ Ukrainas'ka Pravoslavna Tserkva Moskovs'koho patriarkhatu.

³⁰ Ukrainas'ka pravoslavna tserkva Kyivys'koho patriarkhatu.

³¹ Razumkov Centre 2023.

(39,7%), vismazāk - austrumu rajonos (31,3%). Sākoties Krievijas pilna mēroga karam pret Ukrainu, ievērojami samazinājās to cilvēku īpatsvars, kuri apliecināja savu lojalitāti UPB-MP (no 13% 2021. gadā līdz 6% 2023. gadā). UPB-MP lielākā ietekme ir saglabājusies dienvidu (10,7%) un austrumu rajonos (7,7%), mazākā - rietumu rajonos (3,7%). Procentuālais sadalījums ļauj secināt, ka karadarbības un tai sekojošo bēgļu gaitu rezultātā daļa aptaujāto varētu būt atzīmējuši savu piederību pie vairākiem rajoniem vienlaicīgi. Par to varētu liecināt ticīgo pieaugums centrālajos rajonos iepretim mazākam ticīgo skaitam austrumu un dienvidu rajonos, kur ir vislielākais iedzīvotāju skaita samazinājums.

Ņemot vērā šos aptaujas datus, varam pieņemt, ka arī Latvijā lielākā daļa no šeit patvērumu radušajiem bēgļiem varētu būt pareizticīgie, kuri pirms kara bijuši kādā no UPB draudzēm. Diemžēl pierādījumu šim apgalvojumam nav, jo Latvijā līdz šim nav veiktas aptaujas par Ukrainas bēgļu reliģisko piederību, tāpēc rakstā ir izmantota galvenokārt informācija no sociālajiem tīkliem un intervijām. Tā, piemēram, Ukrainas vēstniecības Latvijā mājaslapā ir atrodama informācija par to, ka, ņemot vērā pieaugošo pieprasījumu pēc Ukrainas pareizticīgo garīgo vajadzību apmierināšanas, Latvijas Ukrainu kongress ar vēstniecības atbalstu ir rīkojis UPB Ukrainā mirušo piemiņas dievkalpojumu 2023. gada 5. maijā Sv. Pētera luterāņu baznīcā un dievkalpojumu 7. maijā Vecajā Sv. Ģertrūdes luterāņu baznīcā.³² Taču Ukrainas bēgļiem - grieķu katoļiem - ir iespēja regulāri apmeklēt dievkalpojumus, un Rīgā ir izveidojusies spēcīga grieķu katoļu draudze ar savu garīdznieku, bet UPB piederīgajiem ukraiņiem šādu regulāru dievkalpojumu nav.

Ukraiņu pareizticīgajiem, kuri devušies bēgļu gaitās un atraduši patvērumu ārvalstīs, bieži vien vienīgā iespēja ir apmeklēt dievkalpojumus Maskavas patriarhāta pārraudzībā esošajās pareizticīgajās baznīcās, kaut arī brīdī pa brīdīm izskan brīdinājumi, ka šādos gadījumos viņi riskē nokļūt Krievu pareizticīgās baznīcas propagandētās "krievu pasaules" un

Putina politisko ideju ietekmē.³³ Arī Latvijas Pareizticīgā baznīca jau 2022. gada 25. martā aicināja Latvijā ieradušos pareizticīgos no Ukrainas meklēt garīgu mierinājumu un "vienošanās kopīgās lūgšanās un sakramentos" Latvijas pareizticīgo dievnamos, taču liela daļa bēgļu šo aicinājumu dažādu iemeslu dēļ uztvēra atturīgi. Viens no iemesliem bija Latvijas t. s. krievvalodīgo atšķirīgā attieksme pret karu Ukrainā un bieži vien neslēpts atbalsts Kremļa politikai, kas bija vērojams arī pareizticīgo vidū. Kaut arī sakarā ar Maskavas patriarha Kirila atbalstu Krievijas iebrukumam Ukrainā Latvijas Saeima 2022. gada 8. septembrī galīgajā lasījumā pieņēma Latvijas Pareizticīgās baznīcas likuma grozījumus, ar kuriem mainīja Latvijas Pareizticīgās baznīcas statusu, nosakot, ka tā darbosies pilnībā patstāvīgi un neatkarīgi, tomēr gan Latvijas Pareizticīgās baznīcas garīdzniecība, gan draudzes šos grozījumus uzskatīja kā valsts un baznīcas šķirtības principa neievērošanu un iejaukšanos baznīcas iekšējās lietās. Arī pēc tam, kad 2022. gada oktobrī Latvijas Pareizticīgās baznīcas koncils atbalstīja vērsanos pie Krievu Pareizticīgās baznīcas patriarha Kirila ar lūgumu rast Latvijas Pareizticīgās baznīcas statusa kanonisku risinājumu, attieksme daudz nemainījās. Var pieņemt, ka daudzās draudzēs saglabāties arī atšķirīgais skaitījums uz karu Ukrainā. Šī iemesla dēļ daudzi pareizticīgie ukraiņi ir pārstājuši apmeklēt baznīcu un aktīvi praktizēt ticību. Par to liecina arī kādas ukraiņu bēgles³⁴ teiktais intervijā, proti, tuvojoties baznīcas svētkiem, piemēram, Lieldienām, ukraiņu bēgļu čatos parādās jautājumi, kur ir tuvumā pareizticīgās baznīcas vai uz kuru baznīcu iet citi čatotāji. Par Latvijas Pareizticīgo baznīcu parasti atbilde ir, ka baznīca atrodas Maskavas pārraudzībā. Pēc tam vairs jautājumu nav. Uz otro jautājumu bieži atbilde ir: "Mēs neejam nekur, jo nolēmām, ka uz *to* baznīcu neiesim."³⁵ Vēl kāds intervētais Latvijas iedzīvotājs liecina, ka viesos atbraukušie pareizticīgie radi no Ukrainas pēc

³² RISU 2023.

³³ Kel'm, Nabozhnik 2023.

³⁴ Pētījuma dalībniecei ir 48 gadi, augstākā izglītība. Pirms ierašanās Latvijā dzīvojusi Dņipro.

³⁵ A. I. 2024.

pārdzīvotā bija vēlējušies gūt garīgo mierinājumu, taču atteikušies iet uz pareizticīgo baznīcu un piekrituši doties pie priestera uz grieķu katoļu draudzi Rīgā, jo tur pulcējas Ukrainas cilvēki.³⁶ Tādējādi vismaz pagaidām nav iespējams runāt par jaunpienācēju integrāciju ar Latvijas pareizticīgo reliģisko kopienu starpniecību, jo savstarpējība starp jaunpienācējiem un uzņemošajiem tajās neveidojas.

Pirmā plašākās savstarpējās saskarsmes pieredze ar kara bēgļiem – Ukrainas grieķu katoļiem – notika 2022. gada 24. aprīlī, kad aukstā un lietainā dienā cauri Vecrīgai plūda simtiem ukraiņu bēgļu, lai piedalītos Lieldienu dievkalpojumā. Atšķirībā no katoļticīgajiem Ukrainā, kas lielākoties ir piederīgi grieķu katoļu ritam, Latvijas katoļi praktizē latīņu ritu. Lidz šim mazskaitlīgā Rīgas grieķu katoļu ukraiņu draudze Rīgas Sāpju Dievmātes baznīcā, kuras priesteris Romans Sapužaks pirms vairākiem gadiem bija ieradies misijas darbā no Ukrainas, kļuva par garīgo, sabiedrisko un vienu no palīdzības centriem Ukrainas kara bēgļiem. Draudzes resursi ir pārāk niecīgi, lai nodrošinātu kara bēgļu – katoļu – garīgās vajadzības, taču, lai gan grieķu katoļu un latīņu rīts atšķiras, tomēr ticīgie var piedalīties kā vienā, tā otrā, tāpēc Ukrainas grieķu rita katoļiem ir pieejama jebkura latīņu rita draudze Latvijā. Nozīmīgs reliģisko kopienu mijiedarbības notikums bija latīņu rita Svētā Mise, kuru celebrēja tēvs Romans Sapužaks Rīgas Sv. Franciska baznīcā 2022. gada 31. jūlijā un kurā dziedāja Lvivas Nacionālā akadēmiskā kora kapela *Dudaryk*, bet pēc tam koncertā vākti ziedojumi Ukrainas atbalstam. Turklāt ar Rīgas grieķu katoļu draudzes starpniecību Ukrainas baznīca veic savu piederīgo pastorālo aprūpi un uztur saikni ar dzimteni. Šai nolūkā Ukrainas Grieķu katoļu baznīcas Pastorālās migrācijas nodaļas vadītājs bīskaps Stepanus Suss vizitēja Rīgā, vadot svinīgo dievkalpojumu 2022. gada 29. maijā, Rīgas ukraiņu draudzes dibināšanas 30. gadadienā.³⁷ Lidztekus Ukrainas kara bēgļu pasto-

rāļajai aprūpei bēgļu aprūpē no paša sākuma iesaistījās katoļu organizācija “*Caritas Latvija*”. Sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu tā nodrošināja sociālo projektu brīvprātīgo sagatavošanai darbam ar kara bēgļiem un psihologa konsultācijas.

Sabiedriski nozīmīga bija *Caritas* rīkotā kara bēgļu bērnu zīmējumu izstāde 2022. gada 9. maijā – 17. jūnijā. Izstādē bija apskatāmi aptuveni 200 zīmējumi. Uzreiz pamanāma un raksturīga ukraiņu bērnu darbu iezīme bija saules dominēšana lielākajā daļā zīmējumu. Turcijā nokļuvušo palestīniešu un sīriešu kara bēgļu bērnu zīmējumus analizējot, pētnieks skaidro, ka saule ir mātes simbols: “Bērns nevar pastāvēt bez mātes, tāpat kā zeme nevar pastāvēt bez saules. Saulains laiks, mākoņi ar gaišām krāsām un putni simbolizē laimi un dzīvesprieku, tāpēc bērnam, šķiet, ir pozitīvas sajūtas un noskaņojums (laime, prieks utt.), kas atspoguļojas viņa zīmējumā.”³⁸ Taču jāņem vērā, ka šos zīmējumus radījuši bērni, kas tika aizvesti no Ukrainas kara pirmajos mēnešos. Izstāde bija ukraiņu iekšējās pasaules iemiesošanās bērnišķā tiešumā. Daudzi Latvijas cilvēki to apmeklēja vairākas reizes, lai šajā kognitīvajā rituālā nostiprinātu sevī šo pamazām raisošos vienotas *vietas* – Ukrainas Latvijā – dzīves pasaules izjūtu sevi. Biedrībā “Svētās Ģimenes Māja” Vecrīgā *Caritas* organizēja dažādas palīdzīgas aktivitātes kara bēgļiem mazajās grupās, ieskaitot latviešu un angļu valodas kursus, nodarbības zīmēšanā, vingrošanā, kulinārijā, ekskursijas, svētceļojumus u. c. Divu gadu laikā *Caritas* ir vēl vairāk paplašinājusi darbu ar kara bēgļiem, veidojot jaunas, dažādām vecumgrupām un interesēm atbilstīgas grupas, pasākumus, iesaistot aizvien jaunus un jaunus cilvēkus un īstenojot jaunpienācēju integrāciju *vietā* – Latvijā.

---

atļauja Ukrainas jauniešiem studēt Rīgas Garīgajā seminārā; Ukrainā tas nebija iespējams. Tagad seši no viņiem ir Ukrainas Grieķu katoļu baznīcas bīskapi. Tāpat 70. gadu beigās Ukrainā nebija iespējas drukāt nedz ikonas, nedz baznīcas kalendārus – ukraiņu reliģiskā literatūra tika drukāta Rīgā un vesta uz Ukrainu.

³⁸ Oztabak 2020, 489.

³⁶ D. M. 2024.

³⁷ UGCC 2022. Arhibīskaps atsaucās uz dziļajām garīgajām saitēm, kas vieno Ukrainu un Latviju, jo, pateicoties Juliāna kardināla Vaivoda pūlēm, tika iegūta padomju režīma

Tādējādi šai pētījumā, kur vēl jāapstrādā un jāanalizē lauka pētījumi, tiek atklāta reliģisko kopienu resursu nozīme jaunpienācēju integrācijā, jo pastorālā aprūpe sagādā mājas izjūtu jaunpienācējiem.

Secinājumi

Aprakstītajā pētījumā piedāvātais risinājums papildina migrācijas kā sociālā procesa analīzi ar filozofijas pieeju, kas ļauj tvert jaunpienācēju dzīves un vērtību pasauli, atveidojot viņu kultūras, attieksmju un tradīciju kontekstu situācijā, kad 2022. gadā lielā daudzumā un strauji valstī ienāca Ukrainas kara bēgļi. Topoloģiskajā hermeneitikā izstrādātais *vietas* jēdziens, sintezējot filozofijas un cilvēka ģeogrāfijas pieejas, izrādījās piemērotākais, lai izskaidrotu jaunpienācēju kopienas raksturu. Taču dažādu faktoru dēļ, piemēram, salīdzinošās ģeogrāfiskās tuvības, vēsturiskā likteņa un kopēju ģeopolitisko apdraudējumu dēļ, Ukrainas kara bēgļi nebija jāskata kā izolēta "sveša" kopiena. Tāpēc tika izvirzīta konceptuālā tēze par jaunas simbiotiskas sociālās realitātes veidošanos, ko var apzīmēt kā kopienu "Ukraina Latvijā", kurā uz vienotas vērtību intencionalitātes pamata mijiedarbojas lielākā daļa Latvijas sabiedrības un Ukrainas kara bēgļi. Šī fenomena deskripciju varēja uzbūvēt uz rituāla fenomenoloģijas metodoloģiskā pamata, kas rituālus skaidro kā kognitīvu jeb izziņas procesu, kas ir nepieciešams jaunpienācēju un uzņemošo kopienu līdzspastāvēšanā. Rituāla funkcionēšanas mehānisms ir iemiesotās pasaules uzbūvēšana, proti, jaunpienācējiem ir svarīgas mājas (visplašākajā nozīmē) mītnes zemē, taču arī atklāt šo vietu sev. Tā kā vieta ir cilvēka dzīves pasaule, arī uzņemošajiem ir nepieciešams ļaut izzināt sevi un pēc iespējas ātrāk iesniegties un saprast jaunpienācēju dzīves pasaules jēgu. Šajā gadījumā ukraiņu un latviešu savstarpējība un minētās vienotās kopienas izveidošanās ir neparasts fenomens pasaules

migrācijas vēsturē, kur iespējams runāt gan par solidaritāti, gan par brālību kā ļoti personalizētu solidaritātes veidu.

Pētījumā, vēl joprojām turpinoties lauka pētījumu analītikai, uzmanība ir pievērsta reliģisko kopienu nozīmei kā resursam migrācijas problēmu risinājumā. Draudzēs piedāvātā pastorālā aprūpe, kā arī reliģisko organizāciju atstātās palīdzības programmas bēgļiem dažādu konkrēto vajadzību apmierināšanā un kopības veidošanā veicina jaunpienācēju integrāciju. Reliģiskā ainava Ukrainā un tās politiskais fons ietekmē garīgo vajadzību apmierināšanas iespējas mītnes zemē, ko ilustrē izmantotie piemēri no Pareizticīgās baznīcas un Romas katoļu latīņu un grieķu katoļu rita kopienu darbības. Tagad, trešajā kara gadā, Latvijas sabiedrībā aizvien vairāk parādās pētījumi un aktivitātes, kas apzina un tiecas apmierināt dažādas konkrētas un specifiskas kara bēgļu vajadzības, kuras saistītas ar izglītību, uzņēmējdarbību utt. Tomēr pamats šādai darbībai ir aprakstītā vienojošās kopienas veidošanās pašā kara bēgļu plūsmas sākumā. Tas savukārt iezīmē tās migrācijas pētniecības perspektīvas efektivitāti, kas sociālos pētījumus bagātina ar cilvēka pieredzes, kultūras un reliģisko kontekstu. Tādējādi centrā ir nevis kāds process, bet cilvēks ar savas vietas jeb pasaules pieredzi, vērtībām, attieksmēm, tradīcijām, cerībām un ilgām. Ukraiņu sakāmvārds apliecina: *Lyu-dyna stvorena dlya shchastya, yak ptakh dlya pol'otu* – "Cilvēks ir radīts laimei, kā putns ir radīts lidošanai."

Raksts sagatavots valsts pētījumu programmas "Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai" projektā "Jauni risinājumi demogrāfijas un migrācijas procesu izpētei latviskas un eiropiskas zināšanu sabiedrības attīstībai" (*DemoMigPro*), projekta Nr. VPP-LETONIKA-2021/4-0002.

VĒRES

A. I. (2024) Personiska intervija ar autoru, 14.06.2024., Dzērbene. Intervējusi S. Krūmiņa-Koņkova.

Anderson, R. (1996) Nine psycho-spiritual characteristics of spontaneous and involuntary weeping. *Journal of Transpersonal Psychology*, 28 (2), 167–173.

- Bauskas Dzīve (2022) Baušķenieki kopā ar ukraiņiem atzīmē Višivankas dienu Rīgā. *Bauskas Dzīve* (20.05.2022.). <https://bauskasdzive.lv/foto-un-video/foto-bauskenieki-kopa-ar-ukrainiem-atzime-visivankas-dienu-riga/> (skatīts 12.08.2024.).
- Bertossi, C.; Duyvendak, J. W.; Foner, N. (2021) Past in the present: migration and the uses of history in the contemporary era. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47 (18), 4155–4171. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1812275>.
- Boyer, P.; Liénard, P. (2020) *Ingredients of 'rituals' and their cognitive underpinnings*. The Royal Society Publishing. <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rstb.2019.0439> (skatīts 12.08.2024.).
- Cesare Di, D. (2020) *Resident foreigners. A Philosophy of Migration*. Cambridge: Polity Press.
- Collins, R. (2005) *Interaction Ritual Chains*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400851744>.
- Dahlin, M. K.; Larsson, O. L.; Winnel, A. (2021) *Religion, Migration, and Existential Wellbeing*. New York: Routledge.
- Dessewffy, T.; Nagi, Z. (2021) Dreaming Homogenous - Power Switches of History in Public Discourse in Hungary. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47 (18), 4189–4208. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1812277>.
- D. M. (2024) Personiska intervija ar autoru, 12.06.2024., Rīga. Intervējusi M. Kiope.
- Elden, S. (2009) Philosophy and Human Geography. Kitchin, R.; Thrift, N. (eds) *International Encyclopaedia of Human Geography*. Amsterdam: Elsevier, 145–150.
- Ēvalde, I. (2022) Maskēšanās tikla darināšana ir kā sapņu ķērāja izgatavošana, tikai sapnis ir - miers. *LA.LV* (14.03.2022.). <https://www.la.lv/maskesanas-tikla-darinasana-ir-ka-sapnu-keraja-izgatavosana-tikai-sapnis-ir-miers> (skatīts 12.08.2024.).
- Frederiks, M.; Nagy, D. (eds) (2016) *Religion, Migration and Identity: Methodological and theological explorations*. Leiden, Boston: Brill.
- Grīnvalde, R. (2024) Zili dzeltenā Rīga. *Letonica*, 54, 30–54. <https://doi.org/10.35539/LTNC.2024.0054.03>.
- Kel'm, N.; Nabozhniak, O. (2023) Chomu ukrayintsi, yaki vyyikhaly do Yevropy, hodyat' do hramiv RPC, yak novi parafiyany vplyvayut' na yikh stavlennya do viyny. *TEXTY. ORG.UA*. <https://texty.org.ua/articles/108789/zdes-russkyj-duh-yak-vlashtovano-rosijsku-cerkvu-v-yevropi-i-kudy-hodyty-nashym-pereselencyam/> (skatīts 10.08.2024.).
- Ķekavas Novads (2022) Akcija “Saulespuķu ceļš” Ukrainas atbalstam Ķekavas novadā. *Ķekavas Novads* (03.05.2022.). <https://kekava.lv/novads/akcija-saulespuku-cels-ukrainas-atbalstam-kekavas-novada/> (skatīts 12.08.2024.).
- Malpas, J. (2012) Putting Space in Place: Philosophical Topography and Relational Geography. *Environment and Planning D. Society and Space*, 30 (2), 226–242.
- Malpas, J. (2018) *Place and experience. A Philosophical Topography*. 2nd ed. Oxon, New York: Routledge.
- Oficiālās statistikas portāls (2024) *Iedzīvotāji pēc valstiskās piederības*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRV/IRV010 (skatīts 10.08.2024.).
- Oztabak, M. U. (2020) Refugee Children's Drawings: Reflections of Migration and War. *International Journal of Educational Methodology*, 6 (2), 481–495. <https://doi.org/10.12973/ijem.6.2.481>.
- Phillips, M. (2005) Philosophical Arguments in Human Geography. Phillips, M. (ed.) *Contested Worlds. An Introduction to Human Geography*. London, New York: Routledge, 13–85. <https://doi.org/10.4324/9781315259406-2>.
- Razumkov Centre (2023) Religiosity, trust in the Church, confessional affiliation and inter-church relations in Ukrainian society (November, 2023). *Razumkov Centre*. <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/religiosity-trust-in-the-church-confessional-affiliation-and-inter-church-relations-in-ukrainian-society-november-2023> (skatīts 10.08.2024.).
- RISU (2023) U Rizi zaprosuvaly ukrayintsiv na pravoslavne bohosluzhinnya. *Religious Information Service of Ukraine*. https://risu.ua/u-rizi-ukrayinciv-zaprosili-na-pravoslavne-bogosluzhinnya_n139151 (skatīts 10.08.2024.).
- Sidoroviča, T. (2022) Latvijā ligo arī no kara patvērumu radušie ukraiņi. Cimos pie Kalniņu ģimenes Saulkrastu novadā. *LSM.lv* (24.06.2022.). <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvija-ligo-ari-no-kara-patverumu-radusie-ukraini-cimos-pie-kalniņu-gimenes-saulkrastu-novada.a462863/> (skatīts 07.10.2024.).

- UGCC (2022) Ukrainian Greek-Catholic Church Pastoral-Migration Department (29.09.2022.). *Facebook account*.
- UNHCR (2024) Ukrainian Refugee Situation. *UNHCR Operational Data Portal*. https://ej.uz/Ukrainian_refuges_Latvia (skatīts 10.08.2024.).
- Waxman, O. B. (2022) What to Know About the Meaning of Sunflowers in Ukraine. *Time* (04.03.2022.). <https://time.com/6154400/sunflowers-ukraine-history/> (skatīts 12.08.2024.).
- Williams, J. (2023) Embodied world construction: a phenomenology of ritual. *Religious Studies*, 60 (1), 103–122. <https://doi.org/10.1017/S0034412523000033>.
- Zanfrini, L. (ed.) (2020) *Migrants and Religion: Paths, Issues, and Lenses. A Multidisciplinary and Multi-Sited Study on the Role of Religious Belongings in Migratory and Integration Processes*. Leiden, Boston: Brill.
- Zigon, J. (2021) How is it between us? Relational ethics and transcendence. *Journal of Royal Anthropological Institute*, 27, 384–401. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.13496>.

Redakcijā saņemts 19.08.2024., apstiprināts 03.10.2024.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0* (CC BY-NC 4.0) starptautisko licenci (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).